

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України (ОФЕА)

вул. Велика Житомирська, 11, офіс 619

01025, Київ, Україна

+38 044 255 92 31

info@feao.org.ua

<http://feao.org.ua>

Вплив корупції на економічне зростання

В цій аналітичній довідці досліджується проблема впливу корупції на економічний розвиток 145 країн світу. Оцінюється вплив корупції на зростання економік цих країн, якість життя населення розглядається крізь призму зв'язку між Індексом сприйняття корупції та валового внутрішнього продукту, рівнем грамотності дорослого населення та очікуваною тривалістю життя при народженні. Аналізується стан та рівень корупції в Україні та визначається місце України у світовому рейтингу за показником корумпованості. 24 стор.

Авторський колектив: Віктор Мазярчук та Іванна Федько
за сприяння Transparency International Ukraine

© Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2016

Передрук цього матеріалу авторизований. Дозвіл на використання або передрук тексту необхідно отримати напряму від власників прав.

СЛОВНИК АБРЕВІАТУР ТА ТЕРМІНІВ

Абревіатури:

- ІСК** — Індекс сприйняття корупції;
МВФ — Міжнародний валютний фонд;
ТІ — Transparency International;
ПІІ — Прямі іноземні інвестиції;

Терміни:

ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ (англ. Corruption Perceptions Index, CPI) — щорічний рейтинг країн світу, що укладається організацією Transparency International з 1995 року. Країни у рейтингу впорядковані за показником рівня корупції, який базується на оцінках підприємців та аналітиків. У рейтингу за 2015 рік відображено сприйняття корупції у 167 країнах за шкалою від 100 (немає корупції) до 0 (сильна корупція).

“БАРОМЕТР СВІТОВОЇ КОРУПЦІЇ” (Global Corruption Barometer) — це дослідження, яке проводиться Міжнародним дослідницьким центром Gallup International Association і традиційно присвячується вимірюванню впливу корупції на життя громадян у всьому світі, включаючи й Україну. Барометр дозволяє визначити суспільну думку щодо участі громадян у корупційних діях та їхню оцінку діяльності органів влади в подоланні корупційних зловживань. Дослідження здійснюється з 2003 року за принципом індивідуальних інтерв'ю.

ОЧІКУВАНА ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ ПРИ НАРОДЖЕННІ — один з основних індикаторів якості системи охорони здоров'я в критеріях оцінки Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Ця величина показує, скільки в середньому проживе група людей, що народилися в одному році, якщо смертність у кожній віковій групі залишиться на незмінному рівні.

РІВЕНЬ ГРАМОТНОСТІ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ — частка грамотних осіб віком від 15 років. Індексом грамотності (званий іноді просто “грамотність”) певного народу є відношення між числом грамотних осіб і чисельністю всього населення. Відношення це звичайно виражається у відсотках. Грамотністю, вираженою в відсотках, якщо й не вимірюється, то принаймні яскраво характеризується ступінь народної освіти.

ВВП НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ (реальний ВВП) — міра випуску продукції на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності; при цьому нівелюється вплив інфляційних процесів. Рівень реального ВВП на душу населення в країні можна співставляти з показниками інших країн та виявляти, до якої категорії вони належать — до розвинених чи таких, які розвиваються.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ.....	6
<i>Визначення поняття “корупція”</i>	6
<i>Види корупції</i>	7
<i>Причини корупції</i>	9
<i>Вплив корупції на економічне зростання</i>	10
ЕКОНОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗВ’ЯЗКУ МІЖ КОРУПЦІЄЮ ТА ЕКОНОМІЧНИМ ЗРОСТАННЯМ.....	13
<i>Оцінка впливу корупції в усіх країнах вибірки</i>	14
СТАН КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	18
ВИСНОВОК.....	21

ВСТУП

Корупція, хабарництво, бюрократія — явища, які створюють “гальмівний ефект” як для світового, так і для національного економічного прогресу. Ця проблема властива не лише для малорозвинутих чи політично нестабільних країн. Корупція існує і в найрозвинутіших демократичних економіках світу. Вона стала однією з найвідоміших та найпоширеніших ознак XXI століття.

Це одна з головних проблем сучасності, адже щорічні втрати світової економіки від хабарів, відповідно до оцінок Міжнародного валютного фонду, становлять близько \$ 1,5–2,0 трлн, або 2% світового ВВП¹. Проте загальний економічний та соціальний ефекти від впливу цього фактору є навіть більшими, оскільки хабарництво є тільки однією з частин корупції.

Корупція є однією з найбільших перешкод на шляху економічного зростання і розвитку. Економічні наслідки цього явища полягають у щорічних втратах мільярдів, що могли бути спрямовані на розвиток освіти, медицини та загалом соціального забезпечення населення. Вона руйнує ринки та перешкоджає якісним соціально-економічним змінам. Отже, в макроекономічному плані корупція призводить до економічного дисбалансу в економіках різних країн.

Метою нашого дослідження є оцінка впливу корупції на економічне зростання країн та якість життя населення в цих країнах. Корупцію можна розглядати як різновид соціальної корозії, яка роз’їдає і руйнує органи влади, державу і суспільство в цілому. В її основі лежать такі вікові традиції взаємодії в суспільстві, як “послуга за послугу”, “do ut des” (“даю, щоб ти дав”)².

У Конвенції ООН проти корупції зазначається, що корупція підриває не лише демократичні інститути й цінності, а й етичні норми та справедливість, завдає шкоди сталому розвитку³. Отже, вона шкодить у різні способи: це не лише фактор, що руйнують економічне здоров’я країни, адже підривається цілісність ринків, принципи здорової конкуренції та справедливого розподілу ресурсів, але й моральна загроза. Корупція знищує віру суспільства у верховенство права, підриває етичні норми поведінки громадян і, як наслідок, призводить до сповільнення економічного розвитку та погіршення якості життя всього населення. В корумпованому суспільстві виникають умови для соціально-політичної нестабільності, невизначеності, зниження продуктивності праці, що також негативно відбивається на економічному зростанні⁴.

¹ Note (2016 – SDN/1605) <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1605.pdf>.

² Foreign Corrupt Practices Act. [Electronic resource]. – Way of access : [//www.transparency.org/working_papers/country/us_paper.html](http://www.transparency.org/working_papers/country/us_paper.html).

³ Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003

⁴ Wouter Ebben & Albert de Vaal Radboud «Institutions and the relation between corruption and

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Визначення поняття “корупція”

Корупція — безумовно, транснаціональне явище, одна з найбільших проблем, з якими стикаються уряди і політики усіх країн, незалежно від рівня економічного розвитку держави.

Корупція (від лат. *corrumpere* — псувати) — протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їхніх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупність і продажність громадських і політичних діячів. Дослідники по-різному трактують це поняття, залежно від масштабів прояву. Адже корупція виникає на різних рівнях починаючи з моменту, коли працівник краде офісне приладдя, і закінчується на рівні загальнодержавних бюджетних програм. Одні вважають корупцію абсолютним злом, що знищує економіку та руйнує високі стандарти життя громадян, інші ж стверджують, що це допоміжний механізм у бізнес-процесах, необхідне мастило для змащення коліс складної бюрократичної машини⁵, що допомагає уникнути надмірної зарегульованості та надає більшої волі бізнесу.

Оскільки корупція знаходить своє відображення в політичній, соціально-економічній і правовій сферах, то і думки авторів щодо сутності цього поняття різнобічні:

1. в політичній площині корупція проявляється через зловживання державною владою, посадою та службовим становищем з метою отримання матеріальної винагороди чи вигоди;
2. в соціально-економічній сфері — це спотворення корумпованим державним апаратом соціально-економічної політики держави;
3. у правовій — це підкуп, продажність державних службовців; зловживання владою або посадовим становищем, здійснене в певних особистих інтересах; використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб; елемент (ознака) організованої злочинності⁶.

Відповідно до частини 1 статті 3 Закону України “Про запобігання корупції”, корупція — це використання особою наданих їй службових повно-

economic growth», NiCE Working Paper 09-104, January, 2009

⁵ D.S. Prasada Rao, and Alan Duhs «Exploring the links between corruption and growth». - School of Economics Discussion Paper No. 392, Leff (1964) and Huntington (1968).

⁶ Сенаторов А. Как избавиться от коррупции? / А. Сенаторов // Япония сегодня. – 2001. – № 7. – С. 9.

важень чи пов'язаних з ними можливостей з метою:

- одержання неправомірної вигоди;
- прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб;
- обіцянки/пропозиції чи надання неправомірної вигоди особі;
- на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам, схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Отже, загальноприйнятого визначення корупції немає ні у вітчизняних, ні у зарубіжних авторів, проте найпоширеніше і найпростіше визначення цього явища надає Світовий банк:

“Корупція — це зловживання державною владою для отримання особистої вигоди”. Найчастіше це особисті чи приватні зловживання на користь не однієї особи, а для цілої групи, організації, сім'ї чи навіть політичної партії.

Види корупції

Корупцію можливо класифікувати за багатьма критеріями (див. Таблицю 1). Історично корупція також розрізнялася за тим, чи відбувалося отримання неправомірних переваг за здійснення законних дій (“хабарництво”) або незаконних дій (“лихварство”).

Таблиця 1

Види корупції⁷

Критерії	Види корупції
Хто зловживає службовим становищем:	<ul style="list-style-type: none">• Побутова• Політична• Ділова
Хто виступає ініціатором корупційних відносин:	<ul style="list-style-type: none">• Вимагання хабарів керівною особою• Підкуп з ініціативи прохача
Хто дає хабар:	<ul style="list-style-type: none">• Індивідуальний хабар• Підприємницький підкуп• Кримінальний підкуп
Форма вигоди особи, що отримала хабар:	<ul style="list-style-type: none">• Грошовий хабар• Обмін взаємними послугами (патронаж, непотизм)

⁷ Сенаторов А. Как избавиться от коррупции?/А. Сенаторов // Япония сегодня.— 2001.— №7.— С. 9.

Цілі корупційних відносин з точки зору хабародавця:	<ul style="list-style-type: none"> • Прискорювальний хабар • Гальмівний хабар • Хабар задля “добрих відносин”
Ступінь централізації корупційних відносин:	<ul style="list-style-type: none"> • Децентралізована корупція • Централізована корупція “знизу — вгору” • Централізована корупція “згори — вниз”
Рівень поширення корупційних відносин:	<ul style="list-style-type: none"> • Верхівкова корупція • Низова корупція • Міжнародна корупція
Ступінь регулярності корупційних відносин:	<ul style="list-style-type: none"> • Епізодична корупція • Систематична (інституційна) корупція • Клептократія (корупція як невід’ємний компонент владних відносин)

Найпоширеніша класифікація корупції — це поділ на побутову, ділову та політичну (або корупцію верховної влади).

- *Побутова корупція* — це взаємодія пересічних громадян і чиновників. Це можуть бути подарунки чи послуги посадовій особі чи наближеним до неї особам.
- *Ділова корупція* — це взаємодія влади і бізнесу. Наприклад, неформальні платежі за призначення на керівні посади тощо.
- *Політична, або корупція* верховної влади — це корупція, що стосується політичного керівництва та верховних суддів у демократичних системах. Це посадові зловживання, спрямовані на досягнення політичних цілей (утримання та зміцнення влади, розширення владних повноважень) та/або з метою власного збагачення.

Політична чи ділова корупція, як правило, найбільше пов’язана з державним сектором, справляє найсильніший вплив на економіку, тому і потребує глибокого дослідження. Цікаве судження лауреата Нобелівської премії з економіки Гері Беккера, який зазначає: *“Якщо скасувати державу, то ми скасуємо корупцію”*.

Звичайно факт існування побутової корупції не відкидається, а через порівняно менший масштаб, ніж політична чи ділова корупція, просто нівелюється. Проте за відсутності держави цивілізоване суспільство також не зможе якісно функціонувати. Підтвердженням цього є найменш корумповані країни, такі як Фінляндія, Данія, Швеція, Нова Зеландія⁸ тощо, де найбільш розвинений державний сектор з величезною часткою податкових

⁸ Transparency International, CPI 2015.— Режим доступу: http://ti-ukraine.org/CPI-2015/table_data_CPI-2015

надходжень та державних витрат у структурі ВВП⁹.

Отже, зменшивши кількість податків чи суму державних витрат, викоренити корупцію, швидше за все, не вдасться, адже корінь проблеми лежить набагато глибше і пов'язаний не лише з законами, але й із прийнятними морально-етичними нормами поведінки в суспільстві.

Причини корупції

Джерелом корупції є надмірне втручання держави в економіку, бюрократичні традиції, соціальна історія тощо. Потреба у визначенні передумов корупційних діянь обумовлюється тим, що корупція як соціальне явище є продуктом соціально-історичних процесів і суспільних відносин з усталеними закономірностями і тенденціями. Тому ідентифікація причин корупції є такою важливою у процесі боротьби з нею.

Загальні причини корупції можна виокремити в такі групи:

- *політичні* (використання наданих повноважень для задоволення приватних інтересів);
- *економічні* (використання державними службовцями власних повноважень у сфері управління економікою);
- *правові* (перш за все, це неефективна система антикорупційних заходів та недосконале законодавство у сфері протидії корупції);
- *організаційно-управлінські* (можливість прийняття рішень посадовими особами на свій розсуд, масове заміщення посад державних службовців шляхом використання особистісних зв'язків);
- *соціально-психологічні* (низька громадянська свідомість; менталітет, що деформується усвідомленням можливості без зайвих зусиль та втрати часу вирішити будь-яке питання тощо)¹⁰.

Причинами політичної чи ділової корупції найчастіше виступають:

- *монополізація влади чиновниками* (надмірна зарегульованість соціально-економічних відносин через велику кількість законів, норм та контролюючих, регулюючих органів тощо);
- *кумівство та політичне заступництво* (особисті стосунки, що сприяють корупційним зв'язкам);
- *нерозвинене, слабе громадянське суспільство* (громадяни не мають

⁹ Tanzi, Vito (1998), "Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures", IMF Working Paper, WP/98/63.

¹⁰ І. М. Шабас, Корупція в Україні: сутність, причини, наслідки.— Науково-практична Інтернет-конференція 14.05.2013 — Секція №2

достатнього впливу щодо ефективного контролю над діями законодавчої, виконавчої та судової гілок державної влади; ставлення громадськості до існування корупції);

- *невисокий рівень оплати праці та надання соціальних послуг* («... встановлюються мізерні посадові оклади і “закриваються очі” на те, що державний службовець у такому випадку розраховує на “приховані можливості” посади)¹¹;
- *двозначні закони* (просте, недвозначне, лаконічне і зрозуміле законодавство скорочує потреби у великому апараті чиновників і полегшує розуміння законів громадянами).

Вплив корупції на економічне зростання

Американський професор Деніел Трайсман у ході свого дослідження виявив закономірність, що мінімальний рівень корумпованості є в демократичних країнах з вільною пресою, де відкрита економіка, розвинута торгівля, велика частка жінок в уряді. Натомість країни, які залежать від експорту палива, сировини, в яких складна регулятивна та законодавча система, економіка яких характеризується “інфляційною нестабільністю”, мають дуже високий рівень корупції¹².

Сила впливу корупції на економіку залежить також і від правової та інституційної бази країни, і від якості управління та політичного режиму¹³. Бо якщо немає політичної стабільності та якісного правового підґрунтя, то виникає сприятливе середовище для корупційних діянь, що ведуть до постійних криз. Це все у свою чергу не дозволяє здійснити реформування в різних сферах життя і призводить до погіршення якості життя населення.

Так, у корумпованих країнах середній дохід становить третину доходу громадян країн з низьким рівнем корупції, рівень грамотності населення приблизно на 25% вищий, а рівень дитячої смертності втричі нижчий. Ці дані говорять про те, що корупція несе серйозну небезпеку для соціально-економічного стану країни та системно впливає на рівень економічного розвитку¹⁴.

Економіка — це динамічний механізм, що під впливом певних факторів, протягом певного часу переходить з одного стану в інший. Тому для якісної

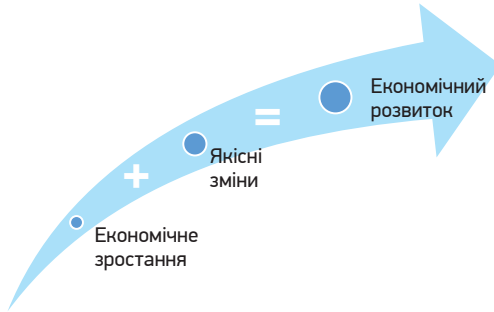
¹¹ Інформаційний бюлетень “Бюрократ” № 3–4, 2005 р.

¹² Treisman D. The causes of corruption: A cross-national study/D. Treisman // Journal of Public Economics.— 2000.— Vol. 76.— No. 3.— P. 399–457.

¹³ Treisman D. The causes of corruption: A cross-national study/D. Treisman // Journal of Public Economics.— 2000.— Vol. 76.— No. 3.— P. 399–457.

¹⁴ WGI: World Wide Governance Indicators (WGI) measure of corruption [Electronic resource].— Way of access: http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp.

трансформації потрібно мінімізувати вплив негативних чинників, зокрема корупції, на економічне здоров'я країни. Економічне зростання — це стабільне збільшення продуктивної сили економіки протягом тривалого періоду часу або ж просто зростання економічної могутності держави через збільшення ВВП. Тобто економіка, що зростає, виробляє дедалі більше товарів і надає все більше послуг. Цей процес супроводжується зміцненням конкурентних переваг національної економіки на світовій арені.

Корупція не лише становить загрозу розвитку держави, стабільності й безпеці суспільства та економічному добробуту населення, а й сприяє підризу її демократичних інститутів та цінностей в суспільстві.

Як і слід було очікувати, на думку більшості вчених, корупція впливає на економіку найнегативнішим чином. Це підтверджується численними як теоретичними, так і емпіричними дослідженнями. Отже, корупція:

- зменшує загальний обсяг інвестицій і, як наслідок, знижує швидкість економічного зростання¹⁵. Таке скорочення інвестицій відбувається через завищені виробничі витрати та невизначеність, яку корупція створює. Зниження темпів зростання є прямим наслідком зниження темпів притоку інвестицій;
- скорочує витрати на освіту й охорону здоров'я через легкість проведення бюджетних маніпуляцій у цих сферах¹⁶;
- збільшення частки державних інвестицій через легкість отримання чиновниками вигоди з державних інвестиційних проектів;
- погіршення інфраструктури країни та державних інвестиційних проектів;
- зменшує податкові надходження через корумпованість податкових адміністрацій та митниць. Як наслідок знижується якість виконання

¹⁵ Mauro (1995).

¹⁶ Mauro (1997).

- державних функцій через недостатність бюджетних надходжень¹⁷;
- зменшує обсяг прямих іноземних інвестицій, тому що корупція створює такий самий ефект, як і податок¹⁸. Чим вищий рівень корупції, тим менший рівень притоку ПІІ.

Таблиця 2

Вплив корупції на економіку

Корупція:	Наслідок:
збільшує видатки державного бюджету та скорочує його доходи	сприяє зростанню дефіциту бюджету та спотворює цілі фіскальної політики
збільшує нерівність у доходах населення	сприяє зростанню соціальної нерівності
спотворює ринки та негативно впливає на розподіл ресурсів	дестабілізація ринкових механізмів
знижує якість суспільних послуг	держава незадовільно виконує свою роль в економічній політиці, освітній, медичній сферах тощо
спотворює стимули для господарської діяльності	неефективне використання здібностей індивідів, і, як наслідок, особи витрачають час на непродуктивний пошук ренти
руйнує права власності	знижує ефективність і справедливість розподілу та перерозподілу ресурсів у суспільстві

Корупція негативно впливає на довгострокове економічне зростання через вплив на¹⁹:

- інвестиції;
- оподаткування;
- державні витрати;
- розвиток людських ресурсів.

А соціально-економічні наслідки корупції такі:

- вплив корупції на економічну активність індивідів;
- вплив корупції на суспільні фінанси;
- вплив на людський розвиток (через нерівномірний розподіл доходів).

¹⁷ Tanzi and Davoodi (1997).

¹⁸ Wei (1997).

¹⁹ Tanzi and Davoodi (2000, 8).

ЕКОНОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ КОРУПЦІЄЮ ТА ЕКОНОМІЧНИМ ЗРОСТАННЯМ

Майже всі теоретичні та емпіричні дослідження вчених дають схожі результати — корупція сповільнює економічне зростання. Різні автори досліджень оцінюють різноманітні канали такого впливу на економіку:

- корупція і рентоорієнтована поведінка (Tanzi, and Davoodi (2000));
- корупція і поточні витрати підприємств малого і середнього бізнесу (Shleifer and Vishny (1993));
- корупція і стимули до інноваційної діяльності (Murphy, Shleifer, and Vishny (1993));
- корупція і прямі іноземні інвестиції (Egger and Winner (2006));
- корупція і надходження до державного бюджету (Tanzi and Davoodi (1997; 2000); Johnson, Kaufmann, and Zoido-Lobaton (1999));
- корупція і державні закупівлі (Tanzi and Davoodi (1997); Klitgaard (1990));
- корупція і державні витрати на охорону здоров'я й освіту тощо.

Сучасніші оцінки впливу корупції на параметри економічного зростання — це оцінка впливу корупції на величину інвестицій, індекс політичної стабільності, показники розвитку людського капіталу і т. д.

В нашому дослідженні для отримання емпіричної оцінки впливу рівня корупції на економічне зростання країни був проведений емпіричний аналіз вибірки зі 145 країн. У дослідженні оцінюється вплив корупції на економіку через такі канали:

1. вплив корупції на економічний розвиток країн (залежність *ІСК та ВВП на душу населення*);
2. вплив корупції на медичну сферу (залежність *ІСК та очікуваної тривалості життя при народженні*);
3. вплив корупції на якість освіти (залежність *ІСК та рівня грамотності дорослого населення*).

Гіпотеза 1.

У країнах з низьким рівнем життя характерний високий рівень корупції, який негативно впливає на добробут населення:

- спостерігається сильний взаємозв'язок між індексом сприяння корупції і ВВП на душу населення;

- у групах з середнім та високим рівнем ВВП на душу населення спостерігається менший вплив корупції на цей показник.

Гіпотеза 2.

Корупція менше поширена в країнах з більш високим рівнем життя населення:

- тривалість життя зменшується зі збільшенням неефективності розподілу державних коштів у галузі охорони здоров'я;
- найбільший зв'язок між рівнем грамотності дорослого населення і рівнем корумпованості проявляється в країнах з вищим середнім рівнем доходу.

Оцінка впливу корупції в усіх країнах вибірки

Ця вибірка становить 145 країн світу з різним рівнем доходів на душу населення за період 2012–2015 років (ряд даних становить 580 оглядів).

Середні значення показників у групі становлять:

- ІСК — 44 бали;
- ВВП на душу населення — \$ 13.845;
- очікувана тривалість життя при народженні — 70 років;
- рівень грамотності дорослого населення — 83%.

Залежність ВВП від рівня корупції загалом у світі

Для оцінки впливу корупції на ВВП використовуються показники:

1. індекс сприйняття корупції²⁰ (англ. Corruption Perceptions Index, CPI), який з 1995 року щорічно розраховується Transparency International для всіх країн світу. Країни у рейтингу впорядковані за показником рівня корупції, який базується на оцінках підприємців та аналітиків. У рейтингу за 2015 рік відображено сприйняття корупції у 167 країнах за шкалою від 100 (немає корупції) до 0 (сильна корупція). Корупція — загальне позначення прихованої нелегальної діяльності, яка викривається лише у скандалах, розслідуваннях та судових позовах. Не існує дієвого способу оцінки усіх рівнів корупції у країнах/на територіях, що спирається на емпіричні дослідження. Спроби це зробити, такі як порівняння звітності про хабарництво, низки позовів та судових справ, що стосуються корупції, не можна використовувати як достовірні індикатори рівня корумпованості. Це

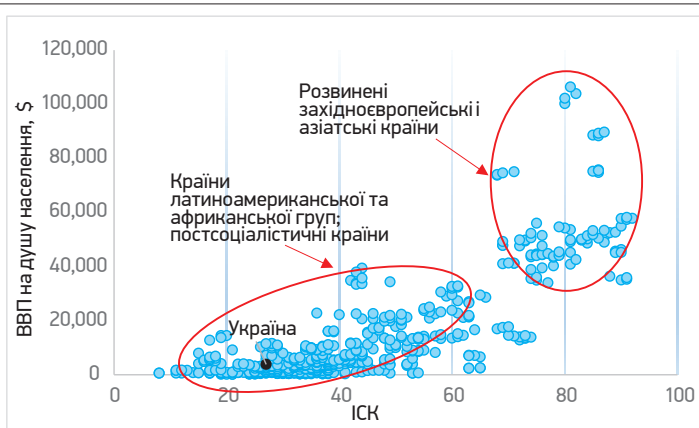
²⁰ Дані отримані з <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>.

швидше демонструє ефективність роботи прокурорів, судів чи ЗМІ, що розслідують та викривають корупцію. Найнадійнішим методом порівняння відносних рівнів корупції за країнами є збір сприйняття та оцінювання корупції в державному секторі²¹;

2. ВВП на душу населення²² — розраховується як ВВП на одну особу, виражений у доларах США. Цей показник є мірою випуску продукції країни на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності, при цьому нівелюється вплив інфляційних процесів. Вищий реальний ВВП на душу населення є показником вищого рівня життя. Рівень реального ВВП на душу населення в країні можна співставляти з показниками інших країн та виявляти, до якої категорії вони належать — до розвинених чи таких, які розвиваються

На Рис. 1 представлено залежність у цій групі країн між цими показниками. У світі за відповідний період спостерігалася пряма залежність між ІСК і ВВП на душу населення — збільшення ІСК на 1 пункт збільшує ВВП на душу населення в середньому на \$ 795. Слід зауважити, що зміна динаміки ВВП на душу населення пояснюється на 66% зміною ІСК.

Рис. 1.
Залежність між ВВП на душу населення та значенням ІСК, 2012-2015рр.

Джерело:
<http://www.worldbank.org/>

Подібний результат оцінки впливу корупції на ВВП для 97 країн світу у 1997 році отримав Tanzi and Davoodi (2000)²³. У цьому дослідженні зазначається, що збільшення корупції призводить до зменшення ВВП.

В цій вибірці спостерігаються дві групи країн:

²¹ Дані отримані з <http://ti-ukraine.org/content/4043.html>.

²² Дані отримані з <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?view=chart>.

²³ Corruption, Growth, and Public Finances Vito Tanzi, Hamid Reza Davoodi? November 01, 2000. Слід зазначити, що до 2012 року методологія оцінки ІСК була іншою і розраховувалася в діапазоні від 0 до 10.

1. перша — це діапазон 10–50 балів ІСК (країни з середнім рівнем ВВП на душу населення, куди входять більшість постсоціалістичних країн, країн Латинської Америки та Африки)
2. друга — це діапазон 60–90 балів ІСК (країни з високим рівнем ВВП на душу населення — розвинені західноєвропейські країни, окремі країни Азії, США й Канада).

Залежність тривалості життя від рівня корупції загалом у світі

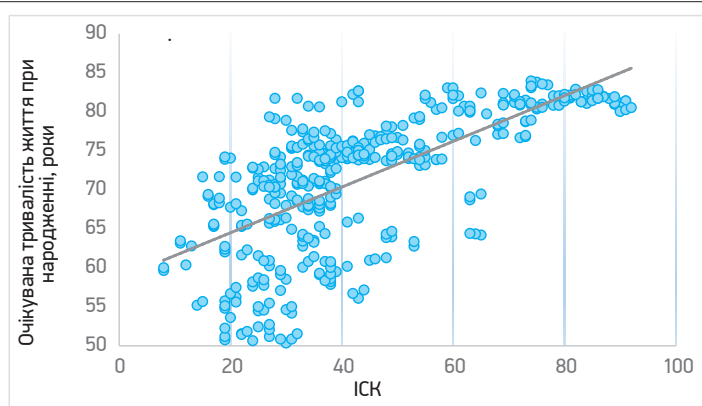
Для оцінки впливу корупції на тривалість життя використовується показник очікуваної тривалості життя від народження (чоловіків та жінок)²⁴, який розраховується Світовим банком відповідно до визначеної ним методології та ІСК.

В порівняльних дослідженнях очікувана тривалість життя часто застосовується як міра якості життя, розвитку і технічного прогресу, оскільки довге і здорове життя є важливою метою людей. Всі досягнення у сфері технологій мають слугувати цій меті²⁵.

Аналізуючи вплив корупції на показник очікуваної тривалості життя при народженні, щодо цієї групи країн (рис. 2) слід зазначити, що існує пряма залежність між цими показниками. Зростання ІСК на один пункт призводить до зростання очікуваної тривалості життя на 0,29 року (104 дні). Збільшення ІСК на 3 пункти веде до збільшення очікуваної тривалості життя на 1 рік.

Зміна показника очікуваної тривалості життя при народженні пояснюється на 45% корупцією в цих країнах.

Рис. 2.
Залежність між очікуваною тривалістю життя при народженні та значенням ІСК, 2012–2015рр.

Джерело:
<http://www.worldbank.org/>

²⁴ Дані отримані з <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?view=chart>.

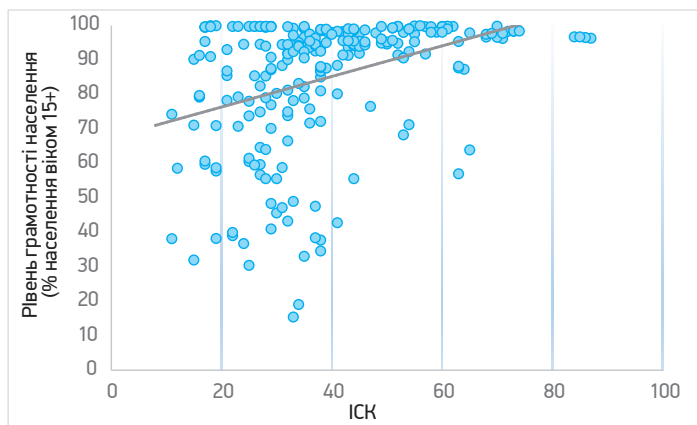
²⁵ <http://voxukraine.org/2015/04/01/life-expectancy-in-ukraine-why-is-it-so-low-ukr/>.

Залежність рівня грамотності від рівня корупції загалом у світі

Для оцінки впливу корупції на рівень грамотності населення використовується показник рівня грамотності населення (чоловіки та жінки), старшого 15 років. За період 2012–2014 років застосовується показник, отриманий від World bank²⁶, а за 2015 рік — відповідний показник UNESCO²⁷.

Рівень грамотності є показником, який демонструє якість освіти в країні. За його допомогою можна прогнозувати якість майбутньої робочої сили. Також використовується, щоби проаналізувати ефективність системи освіти загалом. Високий рівень грамотності передбачає потенціал системи освіти. Досягнення сфери освіти мають основоположне значення для подальшого інтелектуального зростання і соціально-економічного розвитку країни.

Рис. 3.
Залежність між рівнем грамотності дорослого населення та значенням ІСК, 2012 - 2015рр.

Джерело:
<http://www.worldbank.org/>

На Рис. 3 представлено залежність між рівнем грамотності населення та рівнем корупції в цих країнах. Слід зважати на пряму залежність між цими показниками — зростання ІСК на 1 пункт призводить до збільшення рівня грамотності дорослого населення на 4%. Такий результат, перш за все, пояснюється наявністю в загальній вибірці великої кількості країн з низькими значеннями показника грамотності населення (від 33% до 70%).

Динаміка значення рівня грамотності населення пояснюється зміною рівня корупції (ІСК) лише на 12%²⁸.

²⁶ Дані отримані з <http://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?view=chart>

²⁷ Дані отримані з http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?DataSetCode=EDULIT_DS

²⁸ В даній роботі головним завданням є визначення векторів впливу рівня корупції на економічне зростання, освіту та медицину в країнах з різним рівнем доходу, а не математичне моделювання даного впливу і емпіричні його розрахунки.

У Таблиці 3 представлено результати оцінки впливу корупції (ІСК) на визначені рівень ВВП на душу населення, тривалість життя та рівень грамотності населення у 145 країнах світу протягом певного періоду часу.

Таблиця 3

Оцінка впливу рівня корупції (ІСК)
на показники розвитку країн загалом

	ВВП на душу населення, \$	Очікувана тривалість життя, роки	Рівень грамотності населення, %
a	-20.621	58,6	67,5
Індекс ІСК	795	0,29	0,44
R²	0,66	0,45	0,12

СТАН КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Досліджувані показники в Україні:

- ІСК у 2015 році — 27 балів;
- ВВП на душу населення у 2015 році — \$ 2.824;
- очікувана тривалість життя у 2014 році — 71 рік;
- рівень грамотності дорослого населення у 2015 році — 99,7%.

Україна є однією з найкорумпованіших держав Європи. Через готовність сприйняття українським суспільством корумпованого типу поведінки і відсутність реальної протидії корупція стає нормою поведінки на державному, регіональних і місцевих рівнях.

За даними дослідження Global Corruption Barometer 2015/16²⁹ протестувати проти корупції сьогодні готові 68% українців. Проте вийти на вулицю для цього згодні лише 36%. Це обумовлено багатьма причинами: 43% опитаних вважають, що за останні два роки рівень корупції в Україні значно зріс, 74% впевнені, що державний сектор корумпований, 80% охарактеризували дії уряду у боротьбі з корупцією як нерезультативні. Лише 4% опитаних вважають, що державна антикорупційна боротьба має хоч якийсь результат.

²⁹ http://www.transparency.org/research/gcb/gcb_2015_16/0/

При цьому 83% зазначили що важливо мати особистий контакт під час вирішення питань у державному секторі, а 84% — що урядом країни керують організації, що діють у власних інтересах.

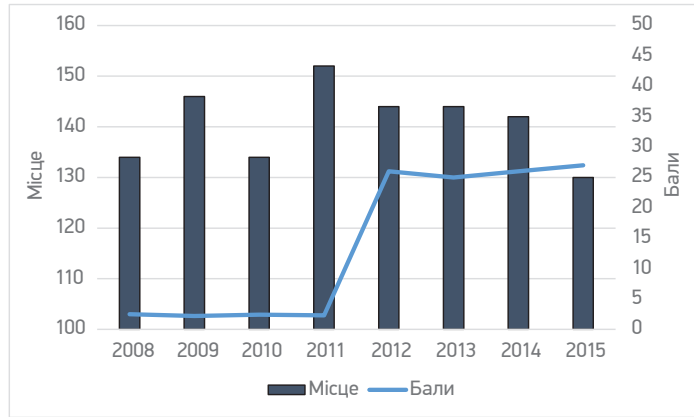
У 2015 році Україна зайняла 130-у позицію серед 168 досліджених країн у рейтингу Індексу сприйняття корупції. Значення індексу ІСК становить тільки 27 балів зі 100 можливих. Аналогічне значення індексу мають такі країни: Іран, Непал, Камерун, Нікарагуа, Парагвай, Коморські Острови.

Рис. 4

Україна у світовому рейтингу за Індексом сприйняття корупції

Джерело:

<http://www.transparency.org/>

У 2015 році Україна має вищий рівень корупції (130-е місце), ніж п'ять членів Євразійського економічного союзу — Вірменія (95-е), Білорусь (107-е), Росія (119-е), Казахстан (123-е) і Киргизстан (123-е). Серед 15 колишніх радянських республік лише три центральноазіатські держави мають вищий рівень корупції, ніж Україна.

Грузія та Молдова, які уклали Угоду про асоціацію з ЄС, посідають значно вищі місця в рейтингу, ніж Україна, — 48-е і 103-е відповідно³⁰.

Можна з певністю сказати, що корупційні процеси в Україні набули найбільш небезпечних і поширених соціально-негативних форм. Зазвичай українці не усвідомлюють всієї глибини проблеми, а лише стверджують, що вони дають хабарі, бо думають, що це нормально й очікувано і іншого виходу немає.

Згідно з даними дослідження “Стан корупції в Україні”³¹, тільки 37,4% населення кажуть, що корупцію ніколи не можна виправдати. Майже третина (27,5%) вважають, що в більшості випадків корупція не може бути

³⁰ Т. Кузьо “Що заважає викоринити корупцію в Україні?”. — Режим доступу: <http://gazeta.ua/>.

³¹ Порівняльні результати загальнонаціональних соціологічних досліджень 2007, 2009, 2011 та 2015 років про стан корупції в Україні. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kiis.com.ua/materials/pr/20161602_corruption/Corruption%20in%20Ukraine%202015%20UKR.pdf.

виправдана, 22,3% виправдовують корупцію. Головний аргумент — якщо чиновникам можна порушувати закон та брати хабарі, то чому звичайні громадяни повинні стояти осторонь? Також вони впевнені, що без неформальних доплат в Україні неможливо отримати належні послуги.

В суспільстві домінує думка, що однією з головних причин корупції є бідність, тобто без бідності не було б і корупції. Бідність і корупція стали сьогодні головною національною загрозою для будь-якої країни. А для сучасної України бідність стала не тільки хронічним явищем, визначаючи спосіб життя більшої частини населення, але і фактором поляризації суспільства, його поділу на дуже заможних і дуже бідних при катастрофічному зменшенні середнього прошарку суспільства.³²

Але в цьому випадку дуже важливо визначити: корупція є наслідком бідності чи ж її причиною? Спираючись на наше дослідження, можна стверджувати, що корупція є причиною бідності, адже вона веде до зростання тіньової економіки, зрощення владних структур, підвищення рівня економічної злочинності, а також викликає неминучу моральну деградацію суспільства та різко знищує середній клас, чітко розмежувавши багатих та бідних. Це все призводить до зниження якості життя та зuboжіння населення.

Топ-10 найпоширеніших корупційних діянь в Україні³³

1. Корупція в навчальних закладах (викладачі продовжують вимагати хабарі у студентів, в садках і школах — побори на ремонт та інші “необхідні заходи”).
2. Корупція під час оформлення документів на землю при приватизації та виділенні земельних ділянок.
3. Благодійні внески в лікарнях, стягування плати за безкоштовні послуги.
4. Корупція при призові у військкоматах (відсутність єдиного електронного реєстру призовників дозволяє продавати “справи”).
5. Зайві платежі при оформленні закордонних паспортів.
6. Корупція в житлово-комунальній сфері (зокрема, при підключенні автономного опалення).
7. Корупція в судах.

³² Щур Н. О. Бідність і корупція — загрозливий виклики сучасності [Текст] / Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 27 трав. 2011 р. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. — К.: НАДУ, 2011. — Т. 2. — С. 310-312.

³³ За даними дослідження Transparency International Україна. — Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/oficial/5652.html>

8. Корупція в правоохоронних органах (зокрема, нарікання на непрозорість переатестації правоохоронців і прокурорів).
9. Корупція при перетині кордону в зоні АТО (хабарі за вантажі та позачерговий проїзд).
10. Корупція в податковій, на митниці.

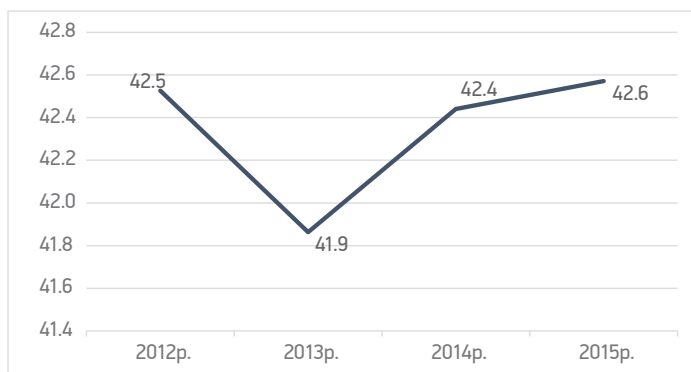
Отже, корупція заповнила майже всі сфери життя українців. Тому антикорупційну боротьбу потрібно стратегічно визначити. Безумовно, це повинен бути системний підхід у вигляді взаємодії держави і бізнесу та “нової еліти”, громадянського суспільства.

ВИСНОВОК

Корупція є однією з основних загроз не тільки для економічного зростання, а й для соціально-економічного розвитку країн, яка негативно впливає на якість життя всього населення.

Необхідно відзначити той факт, що корупція – це транснаціональне явище, що спричиняє явні економічні наслідки та стримує економічний розвиток, тому антикорупційна діяльність на загальнонаціональному рівні стала як ніколи затребуваною. Підтвердженням цього є те, що середній рівень ІСК у світі за період 2012-2015 років становить лише 44 бали зі 100 можливих. Спостерігається тенденція до нерівномірного і дуже повільного зростання цього індексу з року в рік. Для вирішення цієї проблеми потрібно діяти глобально та системно, а не локально.

Рис. 5.
Середнє значення ІСК у світі (145 країн), 2012–2015 р.

Джерело:
<http://www.transparency.org/>

Корупція може впливати на економічне зростання як лінійно, так і нелінійно. Це також підтверджено певною кількістю емпіричних досліджень

(Li, Xu, and Zou (2000), Sachs and Warner (1995) тощо). Таким чином, корупція може стримувати економічне зростання, або не впливати на нього, або ж навіть злегка стимулювати.

При дослідженні впливу корупції на ВВП на душу населення яскраво видно регіональну відмінність країн та неоднорідність за рівнем людського розвитку, через що проявляється істотна відмінність у показниках впливу корупції на економічне зростання між країнами ОЕСР, Азії, Африки і Латинської Америки. Це також підтверджує дослідження Guimah-Brempong and Camacho (2006): якщо в країнах Азії та ОЕСР скорочення корупції на 1% збільшує зростання доходів на душу населення на 0,17%, то в Латинській Америці - на 0,26%, в Африці - на 0,28%.³⁴

Також, згідно з нашим дослідженням, взаємозв'язок між корупцією й економічним зростанням найбільш чітко виражений для колишніх соціалістичних країн та для країн, що відносяться до латиноамериканської та африканської культур, і майже зовсім не простежується такий зв'язок для розвинутих країн західноєвропейської і східноазіатської культур.

Варто зазначити, що в цій вибірці виділяються країни, що належать до пострадянського простору. Для таких країн характерний високий рівень корупції. Це пояснюється складністю трансформаційних процесів у пострадянському просторі, тому населення не шукає інших шляхів, окрім як вступити в корупційні відносини. Добре організовані кланові структури в таких країнах зацікавлені і в подальшому збереженні правової невизначеності, непрозорості в прийнятті державних рішень, відсутності громадського контролю над монополіями та збереженні тісних залаштункових зв'язків з корумпованими чиновниками^{35 36}. Саме тому корупція стала невід'ємною частиною посткомуністичного ладу. В такому суспільстві вона є всеосяжною, системною та структурною.

Натомість серед країн із високим рівнем корупції та іншим типом соціально-економічних та політичних умов також небагато хто досяг успіху в подоланні цього явища. Серед них найкращі результати мають Гонконг та Сінгапур. Зараз вони – одні з найчистіших країн, за даними індійської міжнародної організації Transparency International. Хоч це і авторитарні держави, але вони змогли подолати корупцію та розгорнули дуже дієву ан-

³⁴ Про «азіатський корупційний парадокс» див. також: Wedeman (2002).

³⁵ Геннадій Коржов. Олігархія як модель обмеженої модернізації // Український соціум. — 2007. — Вип. 1. — С. 104—114.

³⁶ Шайо А. Клієнтизм та здиство: корупція в перехідному періоді // Політична корупція перехідної доби: Скептичний погляд / За ред. С. Коткіна[en] та А. Шайо. — К.: К.І.С., 2004. — С. 3. — ISBN 966-8039-47-5.

тикорупційну кампанію. Інші країни, зокрема Гватемала, Шрі-Ланка і Гана, досягли певного прогресу у 2015 році завдяки групам громадських активістів, але повноцінне подолання корупції ще попереду.³⁷

Відповідно до наших оцінок, найтісніший зв'язок між корупцією та економічним зростанням спостерігається у країнах з нижчим середнім рівнем доходу на душу населення, менш тісний – у країнах з вищим середнім рівнем доходу, та дуже легкий зв'язок між корупцією і економічним зростанням спостерігається у країнах з низьким рівнем доходу, що обумовлюється як регіональними, так і соціально-економічними та політичними чинниками (Таблиця 4).

Таблиця 4

Вплив корупції на рівень ВВП на душу населення, очікуваної тривалості життя та грамотності дорослого населення

	Низький рівень доходу, \$	Середній рівень доходу:		Країни з високим рівнем доходу, \$	Всі країни
		нижчий середній, \$	вищий середній, \$		
ВВП на душу населення	+1,02	+43,9	+93,6	+884	+795
Очікувана тривалість життя при народженні	+0,2	+0,2	+0,1	+0,1	+0,3
Рівень грамотності дорослого населення	-	+0,5	+0,2	+0,02	+0,4

³⁷ І. О. Ревак «Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження». - Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.

Економічний відділ

вул. Велика Житомирська, 11, кім. 619

01025 Київ, Україна

38 044 255 41 65

38 044 255 92 31

info@feao.org.ua

www.feao.org.ua

<https://facebook.com/feao.vru>

© Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2016
Передрук цього матеріалу авторизований. Дозвіл на використання або передрук
тексту необхідно отримати напряму від власників прав.